

Determination of pharmacological properties plants by their "energy" characteristics

Oleksandr M. Horielov

M. M. Hryshko National Botanical Garden NAS of Ukraine, Kyiv,

e-mail: forestgorelov@gmail.com; ORCID ID: [0000-0001-8902-8875](https://orcid.org/0000-0001-8902-8875)

Abstract.

Aims. To establish the relationships between the pharmacological properties of plants and their "energy" characteristics. The search for new ways to preserve and restore health is always relevant. A promising direction here may be the synthesis of traditional and modern approaches. Today, there is a significant increase in interest in such a direction as phytotherapy, in particular the use of medicinal plants in Eastern medical practices. According to traditional worldview systems of the East, a person's health condition corresponds to the level of universal energy, known as Qi (China, Japan) or Prana (India), the balance between its types and circulation in the body. The use of medicinal plants with the appropriate characteristics of this energy allows you to achieve the necessary therapeutic effect. **Methods.** To determine these parameters, it is proposed to use the biolocation method (radiaesthesia, dowsing). This method allows you to determine the intensity (potential), polarity, and frequency parameters of plant radiation. **Results.** According to the traditions of Eastern phytotherapy, the therapeutic effect is achieved by restoring the level of vital energy, its circulation in the body and the balance between its types. Examples of correspondence between the "energy" parameters and pharmacological properties of both already known medicinal plants and those that can potentially be used in phytotherapy are given. **Conclusions.** It has been established that the medicinal properties of plants, according to the traditions of Eastern phytotherapy, are largely determined by their "energy" features. The use of the biolocation method allows us to establish the "energy" features of plants that determine their pharmacological properties. Knowledge of these characteristics can explain the mechanism of therapeutic action of known medicinal plants and expand the range of other plants that have not yet been used in phytotherapy.

Key words: oriental phytotherapy, biolocation method (radioesthesia dowsing), plant energetics, pharmacological properties of plants.

Визначення фармакологічних властивостей рослин за їхніми «енергетичними» характеристиками

Олександр М. Горелов

Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка НАН України, м. Київ

e-mail: forestgorelov@gmail.com; ORCID ID: [0000-0001-8902-8875](https://orcid.org/0000-0001-8902-8875)

Реферат.

Мета. Виявлення взаємозв'язків між фармакологічними властивостями рослин та їхніми «енергетичними» характеристиками. Пошук нових шляхів збереження та відновлення здоров'я завжди є актуальним, а перспективним його напрямком може стати синтез традиційних та сучасних підходів. Сьогодні спостерігається значне зростання інтересу до такого напрямку, як фітотерапія, зокрема використання лікарських рослин у східних лікувальних практиках. Згідно традиційним світоглядним системам Сходу, стан здоров'я людини відповідає рівню універсальної енергії, відомої як Ци (Китай), Кі (Японія) або Прани (Індія), балансом між її типами та циркуляцією в організмі. За Використання лікарських рослин з відповідними характеристиками цієї енергії можливо досягти необхідного терапевтичного ефекту. **Методи.** Для визначення цих параметрів пропонується використання біолокаційного методу (радіоестезія, доузинг). Такий метод дає змогу визначити інтенсивність (потенціал), полярність та частотні параметри випромінювання рослин. **Результати.** Згідно традиціям східної фітотерапії, лікувальний ефект досягається відновленням рівня життєвої енергії, її циркуляції в організмі та балансу між її типами. Наведено приклади відповідності між «енергетичними» параметрами та фармакологічними властивостями як вже відомих лікарських рослин, так і таких, що потенційно можуть використовуватись у фітотерапії. **Висновки.** Виявлено, що лікувальні властивості рослин, згідно традицій східної фітотерапії, багато в чому визначаються їх «енергетичними» особливостями, які дає змогу з'ясувати застосування біолокаційного методу. Знання цих характеристик може пояснити механізм терапевтичної дії відомих лікарських рослин та розширити асортимент інших рослин, які ще не набули застосування у фітотерапії.

Ключові слова: східна фітотерапія, біолокаційний метод (радіоестезія, доузінг), енергетика рослин, фармакологічні властивості рослин.

Вступ/Introduction. Збереження та відновлення здоров'я ніколи не втрачає своєї актуальності. Перспективним напрямком тут є пошук як нових, так і традиційних, апробованих тривалим часом, підходів. Сьогодні спостерігається значне зростання інтересу до використання рослин у лікувальній справі. Слід зазначити кардинальні відмінності між західними та східними світоглядними

підходами, що багато в чому знайшло відображення також у фітотерапії. В основі західного світогляду було та багато в чому ще залишається розуміння світобудови через речовинний (субстанціальний) аспект матерії. У східних системах превалює «енергетичний» підхід, згідно якого в основі матерії лежить енергія, а речовину розглядають як більш щільну, «згущену» її форму (Katchmer, 1993). Такий підхід визначає особливості, стан, динаміку та направленість змін матеріальних систем, зокрема людини.

Багатовіковий досвід як східної, так і вітчизняної фітотерапії засвідчив досить широкий асортимент рослин, які застосовують як у офіційній, так і народній медицині. Тривалий час лікувальна дія, згідно західного підходу, визначалася суто хімічним складом рослини. Але виявилось, що штучний синтез визначених речовин не завжди справляє необхідний терапевтичний ефект та може мати значні негативні побічні дії.

Практика східної медицини багато в чому ґрунтується на розумінні і використанні саме «енергетичних» властивостей рослин, що на сьогодні є недостатньо відомим західній фітотерапії. Розглядаючи хворобу як порушення енергозабезпечення організму та енергетичного балансу (недостатність, надлишок або застій енергії), застосування рослин з визначеними «енергетичними» властивостями здатне поновити баланс, циркуляцію та рівень цієї енергії. Іншим аспектом відновлення здоров'я є виявлення «проблемних» органів та систем організму, визначення характеристик енергії, необхідних для нормалізації їх функціонування.

При цьому традиційна фітотерапія в основному продовжує спиратися на тисячолітній досвід. Цікавим з теоретичного та практичного боку є пошук нових підходів визначення фармакологічних особливостей рослин через їх «енергетичні» параметри методами, наближеними до розуміння «західними» спеціалістами фітотерапії.

Матеріали і методи/Materials and Methods. Одним з таких методів, на нашу думку, є біолокаційний. Цей метод поки що не широко увійшов в арсенал наукових, але має глибокі традиції та практичне використання у низці окремих галузей людської діяльності. Зокрема, це підтверджується включенням до діючого класифікатора професій України спеціальностей „Оператор біолокації” (код 3111) та „Майстер біолокації” (код 1222.2), нормативних документів пошукової та екологічної геології, низки учбових програм відповідних спеціальностей вищих начальних закладів України. Розвиток цього методу на сучасному етапі дає змогу значно розширити область його застосування, зокрема у скринінгу фармакологічних властивостей рослин.

Об'єктами наших досліджень слугували рослини з широко відомими лікувальними властивостями, що визнані офіційною фармакологією, та новий вид *Metesequoia gliptostroboides*, потенційні лікувальні властивості якого невідомі. Енергетичні характеристики рослин (потенціал, полярність та

інтегральна частота) визначали біолокаційним методом у період їх вегетації. Оскільки частотний спектр випромінювання рослин дуже широкий, ми обмежилися терагерцевим діапазоном, який в основному зумовлений фізіологічними процесами у живих організмах. Окремі аспекти методики визначення енергетичних параметрів рослин наведено у нашій монографії (Horielov et al., 2020).

Результати та обговорення/Results and Discussion. Ознайомлення з традиційною східною фітотерапією переконало нас у необхідності глибшого розуміння її основ, загальних принципів, за якими визначаються лікарські властивості рослин. За цим стоїть тисячолітній досвід, що значною мірою дав змогу зробити певні узагальнення методологічного та методичного характеру для наближення його сприйняття «західними» фітотерапевтами. До методологічного рівня належить енергетична парадигма, спільна для всіх традиційних світоглядних систем Сходу (санкх'я, йога та буддизм Індії, даосизм Китаю, синтоїзм Японії тощо).

Безумовно, такий суттєвий аспект людського існування як здоров'я, також не міг залишитися поза увагою східної філософської думки. Ґрунтуючись на загальних принципах енергетичної парадигми Сходу та враховуючи певні історичні та культурні особливості, в цих країнах виникла та широко практикується сьогодні низка оздоровчих систем. Серед найбільш відомих слід назвати Цигун у китайських традиціях (Hea et al., 2025), Рейкі в Японії (Bennet, 2007), Аюрведа в Індії (Srikanth, 2025), Ханбан у Кореї та менш поширені Бонпо і Кум-н'яй у Тибеті чи Зионгшинь у В'єтнамі та інші (Mithari et al., 2025). В основі цих систем лежить принцип підтримання рівня життєвої енергії та її балансу в організмі як основи здоров'я за рахунок фізичних та дихальних вправ, стилю життя, медитації та натуропатії, зокрема використання лікарських рослин.

Одним з основних положень енергетичної парадигми, спільної для всіх країн Сходу, є поняття про універсальну енергію, яка у китайській традиції отримала назву Ци, японській Кі, індійській Прана (Manasa et al., 2020). Слід зазначити, що у «західній» традиції також є аналогічні поняття, наприклад, Жива у древніх слов'ян (Artiukh, 2009). Життєва енергія, яка визначає стан здоров'я, є також проявом цієї енергії. Згідно таких уявлень, енергія передуює субстанціальній (речовинній) формі матерії. Останню слід розглядати як ущільнений, «згущений» стан матерії, тобто речовинна (субстанціальна) форма матерії є потенційною енергією, а енергія — невід'ємний атрибут матерії. Це не суперечить сучасним уявленням про структурну організацію матерії, де речовинний та енергетичний аспекти нерозривно взаємопов'язані відомим співвідношенням $E=mc^2$.

Основи вчення про універсальну енергію Ци досить детально розроблені ще у древньому Китаї. Ця енергія може проявлятися у різних формах

(механічна, теплова, електрична, хімічна, психічна тощо). Існує її два полярні типи — Ян та Інь (Yin et al., 2024). Проте вони не антагоністичні, а взаємно доповнюють та динамічно переходять один в одного. Кожному матеріальному об'єкту, процесу або явищу відповідає його певний енергетичний стан, що характеризується рівнем енергії, співвідношенням між її типами, направленістю змін та іншими характеристиками.

Традиційні та сучасні аспекти цієї енергетичної парадигми знаходять застосування у багатьох видах людської діяльності, зокрема у терапії. Так, оздоровча та лікувальна система Цигун допомагає контролювати рівень, динаміку та співвідношення різних типів енергії в організмі, її надходження та циркуляцію. Здоровий стан тут розглядається не просто як відсутність хвороби, а як збереження рівня та енергетичного балансу між органами, системами та організму в цілому, що визначає способи відновлення, лікування, профілактики здоров'я та довголіття (Wayne et al., 2025).

Велике значення у традиційній китайській медицині займає фітотерапія. Багатовікова традиція східної фітотерапії дає змогу визначити «енергетичні» характеристики рослин, які варто використовувати для досягнення лікувального ефекту (Maier, 2021). Застосування відповідних лікарських рослин або їх зборів ґрунтується на визначених енергетичних властивостях. До таких властивостей, згідно традицій Китаю, належить рівень універсальної енергії Ци рослин, її тип, інтенсивність та деякі інші параметри. За результатами попередньої діагностики енергетичного стану пацієнта визначають схему підбору лікарських рослин, дозування, час прийому та інші особливості застосування, що сприятиме ефективному відновленню порушення рівня, балансу та циркуляції енергії. Так, згідно китайських традицій лікувальної справи, усі лікарські рослини в залежності від переважаючої частки енергії відповідного типу у загальному балансі поділяють на два загальні типи — янські та інські. Перші проявляють стимулюючий ефект, посилюючи частку енергії Ян та знижуючи рівень гальмуючої пасивної енергії Інь. Другі навпаки, у загальному балансі енергії сприяють збільшенню рівня енергії Інь та, відповідно, зниженню частки енергії Ян. У свою чергу, за типом та рівнем енергетики розрізняють рослини великого (надлишкового) або невеликого (недостатнього) потенціалу Ян або Інь (Копонов, 2016; Huang et al., 2018). Є група рослин, що досить збалансовані за часткою цих типів енергії і у яких це співвідношення близьке до 50 %. Такі рослини можуть застосовуватися для збереження здоров'я, підвищення загального життєвого тону та імунітету, стійкості до зовнішніх та внутрішніх патогенних чинників, довголіття та з профілактичною метою.

Враховуючи досить поширене застосування біолокаційного методу у древньому Китаї (медична діагностика, система гармонізації простору Фен-Шуй, визначення впливу геогенного випромінювання тощо), можна

припустити, що цей метод використовувався і у фітотерапії. Проте інформаційні джерела методичного спрямування, які б мали наукове підґрунтя, майже невідомі (Reid, 1982). Наші дослідження із застосуванням біолокаційного методу дали змогу отримати окремі енергетичні характеристики рослин, які можуть знайти застосування у лікувальній справі (Horielov, 2023), а також адаптувати принципи та методи східної фітотерапії, зробити їх зрозумілішими для західних фахівців.

На практиці зручно виділяти рослини з дуже низьким (від 0 до 2 умовних одиниць), низьким (від 2 до 4), помірним (від 4 до 6), високим (від 6 до 8) та дуже високим (від 8 до 10 і вище) потенціалом (потужністю випромінювання). Випромінювання рослин може бути як правополяризованим (+), так і лівополяризованим (-), що узгоджується з типами енергії Ян та Інь. Вважається, що правополяризоване випромінювання активізує життєві процеси, тобто збільшує енергію Ян. Відповідно лівополяризоване випромінювання знижує, гальмує ці процеси, тобто проявляє властивості енергії Інь. Розвиток методичних основ біолокації сьогодні дає змогу визначати частотні параметри випромінювання. У цій роботі ми детальніше будемо розглядати діапазон від 400 до 700 терагерц (ТГц). Випромінювання цього діапазону дає можливість оцінити поточну ефективність енергообміну, фізіологічний стан органів та систем людини. Передбачається, що випромінювання нижчих діапазонів визначає морфологічні (структурні) особливості, більш високих пов'язані з регулюючими, комунікаційними та іншими інформаційними процесами.

Згідно східних оздоровчих систем, основна частка енергії, необхідної для забезпечення життєдіяльності організму (не менше 70%), надходить через так звані енергетичні центри. У китайській системі Цигун визнано три таких центри (верхній, середній та нижній даньтянь), які знаходяться відповідно в області голови, серця та нижній частині живота. Енергообмін між цими центрами та органами відбувається через так звані меридіани (Wayne et al., 2025). Згідно Аюрведи, таких центрів (чакр) нараховується більше, але загальновизнаними є сім основних. Через чакри відбувається енергообмін організму з оточуючим середовищем, і вони локалізовані у певних частинах людини. Енергозабезпечення органів та систем організму відбувається через основні (магістральні) та більш дрібні канали. Хоча чакри анатомічно і невизначені, їх локалізації відповідають скупчення великих нервових вузлів, а провідні канали пов'язують з іннервацією органів (Anusha, 2024).

Прийнято вважати, що ці центри функціонують у різних частотних діапазонах. За частотою вібрацій електромагнітного випромінювання цих центрів можна інтерпретувати їх у кольоровому спектрі. Так, найпоширенішим діапазоном частот корінної чакри Муладхари (куприк) є до 450 ТГц (червоний колір), Свадхістани (нижня частини живота) 450–500 (помаранчевий), Маніпури (сонячне сплетіння) 500–550 (жовтий), Анахати (область серця) 550–

600 (зелений), Вішудхи (область горла, щитоподібна залоза) 600–650 (блакитний), Аджни (середина лобної зони) 650–700 (синій, або індиго), Сахасрари (тім'яна частина) понад 700 (фіолетовий). Насиченість кольору можна пов'язати з рівнем енергії. Порушення гармонійності гами кольорів та їх насиченості характеризує той чи інший патологічний стан (Powell, 2024).

Вплив певної частоти, інтенсивності та поляризації дає змогу корегувати стан і роботу відповідних органів і систем. Згідно принципу резонансу, чим більша відповідність між частотою такого впливу та частотою певного органу (системи), тим більша його ефективність. На нашу думку, знання енергетичних параметрів рослини сприяє попередньому визначенню їх терапевтичної дії. У таблиці наведено окремі енергетичні характеристики рослин, що застосовуються або можуть бути використані у фітотерапії.

Таблиця. Енергетичні параметри рослин
Table. Energy parameters of plants

Вид/Species	Потенціал, умовн. од. Potential, conditional units	Полярність Polarity	Інтегральна частота, тГц Integral frequency THz	Співвідношення Ян/Інь, Yang/Yin ratio, %
<i>Quercus robur</i>	9,8	+	660–680	48/52
<i>Tilia cordata</i>	4,0	+	535–545	33/67
<i>Viburnum opulus</i>	3,6	–	460–470	28/72
<i>Hypericum perforatum</i>	5,7	–	470–490	27/73
<i>Polygonatum officinale</i>	3,8	–	465–475	28/72
<i>Gallium aparine</i>	5,3	+	570–575	63/37
<i>Helichrysum arenarium</i>	4,8	+	550–570	78/22
<i>Ginkgo biloba</i>	6,3	+	660–670	54/46
<i>Aristolochia clematidis</i>	4,0	–	555–560	32/68
<i>Metesequoia glyptostroboides</i>	3,5	–	430–435	34/66

Так, дуб звичайний — *Quercus robur* L. — як рослина з сильною нейтральною (співвідношення Ян/Інь врівноважені) енергетикою має широкий спектр терапевтичної дії, сприяє збалансованості, нормалізації та підвищенню загального рівня енергії в організмі. Препарати з дуба застосовують при

гінгівіті, стоматиті, парадантозі (локалізація Аджни). Липа серцелиста — *Tilia cordata* Mill. — як рослина з вираженими Ін-властивостями традиційно застосовується для лікування запальних процесів області легень та органів травної системи, проявляє себе як м'який седативний засіб при нервових хворобах, нормалізує серцевий ритм (органи Анахати). Калина звичайна — *Viburnum opulus* L. — з групи рослин «сильного Ін», в енергетичному балансі якої значно переважає цей тип енергії, а частотний діапазон відповідає частотним параметрам органів нижньої частини живота та тазової області (локалізація Свадхістани). Цю рослину використовують для зниження інтенсивності процесів у цих органах (кровотеча, запальні процеси, спазми, жіночі хвороби), вона має широку спазмолітичну та гіпотензійну дію (Hrodzins'kyu, 1989).

Звіробій звичайний — *Hypericum perforatum* L. — також рослина «сильного Ін», а частота, що відповідає частотам чакри Свадхістани, визначає заспокійливу дію на кишківник та органи тазової області. Лікарська сировина звіробою застосовується як протизапальний, спазмолітичний, кровоспинний засіб. До рослин з помірно вираженою Ін-енергетикою належить купина лікарська — *Polygonatum officinale* All. Препарати з неї застосовують при запальних процесах, заспокоюють кашель, мають кровоспинну дію, показані при гострому бронхіті, запаленнях шлунку та органів нижньої частини живота, зокрема дванадцятипалої кишки (локалізація Свадхістани). Підмаренник чіпкий — *Gallium aparine* L. — характеризується помірною за інтенсивністю та вираженою Ян енергетикою. Його використовують як знеболювальний та кровоспинний засіб, при плевриті, хворобах шлунку, кишківника та печінки (органи зони Маніпури). Цмин пісковий — *Helichrysum arenarium* (L.) Moench. — має помірну за інтенсивністю енергетику Ян-типу з частотами, близькими до чакри сонячного сплетіння Маніпури, стимулює секреторну діяльність шлунка, підшлункової залози та інших органів черевної порожнини, проявляє жовчогінну та спазмолітичну дію. Гінкго дволопатеве — *Ginkgo biloba* L. — характеризується досить потужною високочастотною енергетикою з деяким переважанням Ян-типу. Препарати з цієї рослини чинять спазмолітичну, судиннорозширювальну дію, сприяють активізації кровообігу та стимуляції роботи головного мозку (зона Аджни). Хвилівник звичайний — *Aristolochia clematitis* L. — має помірну енергію Ін-типу частоти Маніпури, застосовують для розширення кровоносних судин, при гіпертонії на початкових стадіях, виявляє відхаркувальну, сечогінну та болезаспокійливу дію, призначений для зовнішнього застосування при шкірних висипах і сверблячці (Hrodzins'kyu, 1989). У вітчизняних та доступних іноземних літературних джерелах або лікувальній практиці відсутні дані щодо фармакологічних властивостей

метасеквої розсіченошишкової — *Metesequoia gliptostroboides* Hu et Chehg. Згідно наведених у таблиці характеристик, попередньо можна зробити висновок, що ця рослина виявляє м'яку седативну та спазмолітичну дію, може знімати запальні процеси органів тазової зони, ніг. Ці приклади показують можливість та ефективність скринінгу лікарських властивостей рослин шляхом визначення типу їх енергетики (співвідношення Ян та Інь), інтенсивності та частотних параметрів.

Актуальним напрямком таких досліджень є, зокрема, детальніше вивчення частотного діапазону рослин. У таблиці наведені значення інтегральної (узагальненої) частоти, яка є результуючою всього спектру випромінювання терагерцевого діапазону та ілюструє найбільш загальний терапевтичний вплив. У той же час наші попередні спостереження дали змогу визначити інші частоти випромінювання рослин. Це може пояснити ширший спектр їх лікувальних властивостей. Перспективним також є дослідження фармакологічної дії суміші декількох рослинних препаратів, що знаходить широке застосування у східній фітотерапії. Успішність застосування таких зборів можна пояснити їх вибіркоvim впливом на органи та системи з різними частотними параметрами та направленістю (стимуляція або пригнічення) дії.

Наведені приклади показують досить високу відповідність між «енергетичними» та фармакологічними властивостями цих рослин. Такі дослідження, на нашу думку, сприяють глибшому розумінню механізму терапевтичної дії та попередньому визначенню нових лікарських властивостей як відомих рослин, так і тих, які поки що не знайшли застосування у фітотерапії.

Іншим аспектом залишається з'ясування природи такого випромінювання. На нашу думку, воно навряд чи є електромагнітним, оскільки не фіксується відповідними приладами, а визначається біолокаційним методом. Це викликає зрозумілий скепсис з боку офіційної науки. Ми вважаємо, що сам метод, враховуючи його багатовікове застосування та практичну ефективність в окремих галузях (пошукова та екологічна геологія, медична діагностика, оцінка стану технічних систем, пошук ліній підземних комунікацій тощо), має стати предметом глибоких та різнобічних досліджень. До визначення окремих «енергетичних» характеристик рослин (полярність, потужність) були залучені інші кваліфіковані фахівці біолокації (Rauch & Svensson, 2025). Їх результати загалом відповідають нашим, наведеним у таблиці. Використання методу експертних оцінок при незалежній роботі кількох операторів біолокації сприяє підвищенню об'єктивності та збільшенню достовірності отриманих результатів.

Висновки/Conclusions. Лікувальні властивості рослин, згідно традицій східної фітотерапії, багато в чому визначаються їхніми «енергетичними»

особливостями. Така терапія направлена на збереження рівня та енергетичного балансу між органами, системами та організмом в цілому.

Застосування біолокаційного методу дає змогу визначати «енергетичні» особливості рослин. Такими характеристиками, важливими для виявлення терапевтичних властивостей, є потенціал (потужність), полярність та частотні параметри.

Знання цих характеристик може пояснювати механізм терапевтичної дії вже відомих у фітотерапії рослин та бути використане у виявленні лікувальних властивостей інших рослин, які ще не набули застосування.

Актуальним завданням залишається подальша розробка методичних основ такого підходу, зокрема розширення переліку інших параметрів, визначення сезонної та онтогенетичної динаміки «енергетичних» характеристик рослин, способів їх застосування.

Список посилань/References

Anusha, K. (2024). The Integral Role of the Seven Chakras and Their Activation Mechanisms in Human Energy Dynamics. *The International Journal of Commerce Management and Business Law in International Research*, 1(2), 17–21. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15009939>.

Artiukh, V. A. (2009). *Slov'ians'ki viruvannia*. Sumy: SumDU. 130 s.

Bennet, A. (2007). Reiki: Accessing the human energetic system. *The Journal of Information and Knowledge Management Systems*, 37(2), 150–168.

Hea, X., Bib, C., & Yangc, L. (2025). The current situation of the combination of health Qigong and modern health management industry. *Emerging Technologies In Sustainable Innovation, Management and Development*. [Eds.: R. Udaya Kumar]. Taylor & Francis]. Ch. 45. 308–312.

Horielov, O. M. (2023). Enerhoinformatsiynyy pidkhid u vyznachenni likuval'nykh vlastyvostey roslyn. *I Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia Tavriys'koho natsional'noho universytetu do 160-i richnytsi vid dnia narodzhennia V. I. Vernads'koho : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. (m. Kyiv. 16–17 bereznia 2023 r.). S. 269–272. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-70>. (in Ukrainian).

Hrodzins'kyi, A. M. (Red.) (1989). *Likars'ki roslyny: Entsyklopedychnyy dovidnyk*. Kyiv: Holovna redaktsiia URE. 544 p. (in Ukrainian).

Huang, Y., Yao, P., Leung, K. W., Wang, H., Kong, X. P., Wang, L., ... & Tsim, K. W. K. (2018). The yin-yang property of Chinese medicinal herbs relates to chemical composition but not anti-oxidative activity: an illustration using spleen-meridian herbs. *Frontiers in Pharmacology*, 9, 1304. <https://doi.org/10.3389/fphar.2018.01304>.

Katchmer, G. A. (1993). *The Tao of bioenergetics: East-west*. YMAA Publication Center. 228 p.

Kononov, V. I. (2016). Basic diagnostic syndromes of traditional chinese medicine and therapeutic correction of identified neurovegetative disorders. *International neurological journal*, 4 (82), 139–141.

Maier, K. (2021). *Energetic herbalism: A guide to sacred plant traditions integrating elements of vitalism, Ayurveda, and Chinese medicine*. Chelsea Green Publishing. 392 p.

Manasa, B., Jois, S. N., & Prasad, K. N. (2020). Prana—the vital energy in different cultures: Review on knowledge and practice. *Journal of Natural Remedies*, 20(3), 128–139. <https://doi.org/10.18311/jnr/2020/24487>.

Mithari, V., Taru, P., Duse, P., & Choudhary, S. (2025). Retrospect and Evolution of Herbal Medicine. *Ecotoxicity and Herbal Health* [Eds.: Shrikaant Kulkarni et al.]. Burlington: Apple Academic Press. Ch. 2. 51–79.

Powell, N. J. (2024). *Chakra Evolution: The Genesis of Conscious Ascension*. NJ Powell. 192 p.

Rauch, S., & Svensson, O. (2025). *The Energetic Anatomy of Life: Fundamentals of Energy Medicine*. Hamburg: BoD–Books on Demand. 294 p.

Reid, D. P. (1982). *Chinese herbal medicine*. Boston: Shambhala. 31–32.

Srikanth, N. (2025). Systematic exposition of accessibility, affordability, and care-seeking trends in Ayurveda and traditional medicine based health care services in the perspective of health, social and economic indicators: The paramount priority of health system research. *Journal of Research in Ayurvedic Sciences*, 9(2), 45–49. https://doi.org/10.4103/jras.jras_259_25.

Wayne, P. M., Ahn, A., Clark, J., Irwin, M. R., Kong, J., Lavretsky, H., ... & Yeh, G. Y. (2025). The Science of Tai Chi and Qigong as Whole Person Health-Part I: Rationale and State of the Science. *Journal of Integrative and Complementary Medicine*, 31(6), 499–520. <https://doi.org/10.1089/jicm.2024.0957>.

Yin, Q., Wang, J., Cheng, H., Cheng, M., & Cheng, W. (2024). Yin-Yang balance concepts for clinical diagnosis and treatment: an integrated view of Chinese medicine, anesthesiology, and quantum mechanics. *Translational Perioperative and Pain Medicine*, 11(1), 560–573. <https://doi.org/10.31480/2330-4871/182>.